

*Є.В. РУДЕНКО**Київський національний університет культури і мистецтв***ЕЛЕМЕНТИ ІНФРАСТРУКТУРИ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ**

Характерною особливістю сучасної банківської системи України є розширення обсягів та спектру банківських послуг, серед яких провідне місце належить споживчому кредитуванню фізичних осіб. Цей бізнес активно розвивається майже всіма універсальними банківськими установами, а останні два роки спостерігається тенденція виходу на цей ринок і спеціалізованих фінансових установ, які займаються виключно споживчим кредитуванням та експрес-кредитуванням фізичних осіб.

Для фінансових компаній, діяльність яких направлена на активний розвиток такого бізнесу, особливого значення набуває той факт, що із збільшенням обсягів кредитування і судної заборгованості зростають і витрати на її обслуговування. Процедури оформлення заявок на отримання кредиту, оцінки потенційних позичальників, урегулювання проблемної заборгованості, дзвінки потенційним і проблемним позичальникам вимагають все більших витрат. Зростання витрат на обслуговування кредитного портфеля та залучення нових клієнтів перетворюється в конкуренцію сучасних інформаційних технологій з поставки кредитних продуктів і доведення їх до кінцевих споживачів. У цих умовах реальну конкурентну перевагу отримують тільки ті фінансові установи, які проводять своєчасну та оперативну оптимізацію бізнес-процесів банку. Тому особливу роль відіграє розвинена інфраструктура споживчого кредитування.

Дослідженню інфраструктури споживчого кредитування фізичних осіб у регіонах України ще не надається достатньої уваги, хоча саме від ефективного функціонування цієї системи залежить ефективність розвитку соціально-економічного комплексу держави.

Виходячи з існуючих класифікацій, розвиток інфраструктури споживчого кредитування на регіональному рівні зумовлюється переливанням капіталу в межах фінансових ринків і коливанням норми прибутку її елементів. Надходження або відплив вільних ресурсів відповідно сприяє розвитку певного сегменту ринку й регіону країни [1].

Суттєвим недоліком існуючих класифікацій факторів впливу на розвиток інфраструктури ринку є ігнорування регіонального аспекту чи його опосередковане врахування в складі окремих чинників. Тому сучасні науковці виділяють два блоки – державних і регіональних факторів впливу на розвиток інфраструктури ринку, які включають макроекономічні, соціально-економічні, нормативно-регулюючі, інформаційні, історичні і психологічні чинники [2].

Державні і регіональні фактори впливу на рівень розвитку інфраструктури ринку значною мірою залежить від сегментів фінансового ринку і характеризується більш деталізованими показниками. Зокрема, на розвиток фінансового ринку на рівні регіону впливає конкуренція між фінансовими інститутами, територіальне розташування, природний і виробничий потенціал, рівень промислового і сільськогосподарського виробництва, грошові доходи населення, рівень довіри до фінансових інститутів, рівень бартерних розрахунків регіону, політична стабільність (активність) у регіоні, регіональні особливості і традиції розвитку фінансових структур, інформованість фізичних і юридичних осіб про процеси, які відбуваються на фінансовому ринку, менталітет населення. Разом з тим нормативно-регулююче забезпечення як фактор розвитку фінансового ринку формується виключно на державному рівні і не може бути віднесене до регіональних.

Інфраструктура споживчого кредитування – це система, що обслуговує кредитні відносини між банком і позичальником з моменту їх виникнення й до припинення дієздатності клієнта. До інфраструктури споживчого кредитування фізичних осіб відноситься не тільки фінансові установи, які безпосередньо надають послуги з кредитування, а й бюро кредитних історій, колектингові компанії, IT-компанії, страхові компанії, оціночні компанії, інформаційні центри із зв'язків з населенням, спеціалізовані кредитні магазини [3]. Цей перелік елементів інфраструктури споживчого кредитування не є повним, оскільки з розвитком кредитних послуг він може розширюватись.

Показники якісної оцінки інфраструктури ринку споживчого кредитування включають: фінансовий результат діяльності і прибутковість; динамічність реагування на зміни в пріоритетах розвитку, загальноекономічну і політичну ситуації в країні, активність впровадження нових фінансових послуг, зокрема можливість здійснення пакетного обслуговування, цінова політика, якість обслуговування [4].

Враховуючи нерівномірний розвиток інфраструктури ринку споживчого кредитування по регіонах, вони розподіляються на чотири групи. *Група А* – регіони з найвищим рівнем розвитку: Київська обл. і м. Київ. Цей регіон значно випереджає інші за розвитком фінансового ринку, причому досить динамічного і випереджаючими темпами. У цьому регіоні зосереджено найбільшу кількість дирекцій комерційних банків, найпотужніших фондових бірж, провідних інвестиційних інститутів фінансового ринку та частку елементів інфраструктури споживчого кредитування. Проте не слід обмежуватися кількісною оцінкою розвитку інфраструктури фінансового ринку, а слід враховувати якісний аспект. У регіон спрямовується значна частка ресурсів з інших областей країни, а кращі передумови розвитку регіону дають можливість розширювати послуги елементів інфраструктури. *Група В* – це регіони з високим рівнем розвитку: Дніпропетровська, Донецька, Запорізька і Харківська області. За рівнем розвитку інфраструктури фінансового ринку вони дещо поступаються київському регіонові, але завдяки високорозвиненій промисловості, швидким темпам розвитку підприємництва і, відповідно,

вищому рівню доходів населення (за цими показниками вони посідають 2–5-те місце). Це зумовлює високий попит на фінансові ресурси і надання різноманітних фінансових послуг, розвиток інфраструктури споживчого кредитування. *Група С* охоплює регіони середнього рівня розвитку: Львівську, Одеську, Полтавську області і АР Крим. Вони мають певні пріоритети в розвитку інфраструктури фінансового ринку, що обумовлені територіальним розташуванням, достатньо розвиненою сферою послуг. У цих регіонах представлені всі елементи інфраструктури, проте вищим рівнем розвитку характеризується банківський сектор. За розміром активів це переважно великі і середні банки. *До групи D* відносяться регіони з низьким рівнем розвитку фінансового ринку та його інфраструктури. Це зумовлено тим, що практично всі вони належать до регіонів депресивного розвитку економіки, в окремих з них немає певних елементів інфраструктури ринку споживчого кредитування, а їх вклад у розвиток фінансових послуг незначний [5].

Розглянемо сучасний розвиток елементів інфраструктури споживчого кредитування. У світової практики відомо, що бюро кредитних історій здійснюють збирання, збереження і надання інформації про потенційного позичальника. Бюро надають можливість оцінити банкам надійність позичальника згідно з історією його взаємовідносин з іншими фінансовими установами. У свою чергу, позичальники отримують можливість формувати позитивний імідж та підтримувати ділову репутацію, маючи документальне підтвердження. Бюро кредитних історій на території України лише проходить процес становлення. Нині зареєстровано тільки два бюро кредитних історій, які поки що знаходяться на стадії збирання інформації про позичальників. На законодавчому рівні Національний банк України зобов'язав банки співпрацювати з бюро кредитних історій. Але, на жаль, у зв'язку з невідповідністю програмного забезпечення, невідповідністю зберігання та передачі інформації між банками та кредитним бюро, відсутністю чітких параметрів відповідності до тих чи інших бранчів робота бюро не відповідає потребам сучасного ринку банківських послуг і говорити про їхню регіональну або міжрегіональну поширеність неможливо.

Колектингові компанії здійснюють урегулювання проблемної дебіторської заборгованості. На ринку кредитування товарів і послуг та експрес-кредитування останнім часом найбільш загострена конкуренція між фінансовими установами. На цьому ринку представлені як системні національні банки, іноземні банки, кредитні спілки, так й інші організації-посередники. Для залучення потенційного клієнта фінансові установи збільшують максимальні суми кредиту, спрощують пакет необхідних документів для отримання кредиту, подовжують термін кредитування і практично миттєве надання відповіді про можливість кредитування. Ці фактори, а також відсутність до 15-річчя банківської системи України реально працюючих кредитних бюро, загальнонаціональних баз ненадійних клієнтів, якісних скорингових систем збільшується кількість наданих неякісних кредитів, а отже, це сприяє появі проблемної заборгованості. Вирішення проблемної заборгованості перед фінансовими установами можливе власними силами – службами банківської

безпеки, юридичною службою або шляхом передачі цієї функції спеціалізованому агентству зі збору заборгованості – колектинговій компанії. Колектингові агентства спеціалізуються виключно на збиранні проблемної заборгованості, а тому мотивація, прибуток організації залежить від ефективності отримання коштів з проблемних позичальників. Вузька спеціалізація цього виду послуг є головною перевагою з погляду собівартості і часу, затраченого на повернення заборгованості. Слід підкреслити і важливість психологічного фактору, який впливає на боржника. Після отримання повідомлення про передачу його справи спеціалізованому агентству зі збору заборгованості це спонукає боржника переглянути ставлення до повернення кредиту. Робота колектингового агентства і фінансової установи здійснюється двома шляхами: агентської схеми або викупом проблемного кредиту. Співпраця через агентську схему передбачає роботу колектингової компанії разом із службами банку: консультації, узгодження плану дій, надання звітів, обмін інформацією та інше, а виплата винагороди колектинговому агентству здійснюється тільки в разі повернення заборгованості банку.

Необхідно відзначити особливу роль страхових компаній в управлінні кредитним ризиком. Страхування кредитів захищає інтереси банку при некредитоспроможності позичальника, втрати його працездатності, тобто нейтралізує ризики неповернення кредитів. Страхові компанії представлені практично в усіх регіонах України і сьогодні спостерігається тенденція виходу на цей ринок міжнародних страхових компаній.

Організація кредитного процесу, а також система управління кредитним ризиком залежить від рівня інформаційного забезпечення та, зокрема, програмного забезпечення для автоматизації кредитного процесу. У зв'язку з цим на розвиток банківських технологій впливає ефективність взаємозв'язків із ІТ-компаніями. На ринку України представлено кілька спеціалізованих ІТ-компаній, які розробляють програмне забезпечення виключно для фінансових установ. Представництво цих компаній знаходяться практично в усіх регіонах України.

Виходячи з цього, виникає нагальна проблема створення ефективних елементів інфраструктури споживчого кредитування фізичних осіб і розвитку їх регіональної мережі. Для її розв'язання необхідно прийняти відповідні закони, нормативно-правові акти, що регламентують діяльність елементів інфраструктури, посилювати зацікавленість фінансових інститутів у якнайшвидшому її розвитку [6].

Таким чином, проведене нами дослідження сучасних чинників інфраструктури споживчого кредитування в регіонах України дозволяє зробити наступні висновки.

Означена проблема є актуальною і носить не локальний, а глобальний характер, оскільки стосується всіх банківських установ, що надають послуги споживчого кредитування фізичним особам.

Нерівномірність територіального розміщення елементів інфраструктури споживчого кредитування і рівня їх розвитку в регіонах обумовлена наявністю і рівнем продуктивних сил, що, у свою чергу, неминуче призводить до

виникнення пріоритетів розвитку різних сегментів фінансового ринку в регіонах, а також наближеністю до владних (державних) структур, яка створює кращі передумови для розвитку інфраструктури. Більшість юридично самостійних елементів інфраструктури фінансового ринку сконцентрована у Київській (включаючи м. Київ), Дніпропетровській, Донецькій, Харківській областях, тобто тяжіє до промислово розвинених регіонів, а також тих, де розташована значна кількість емітентів цінних паперів, інвесторів, вищий рівень доходів фізичних і юридичних осіб. Суттєвий вплив на розвиток інфраструктури фінансового ринку має прикордонне розташування регіону. Так, у Закарпатській області внаслідок унікального прикордонного розташування кількість фінансових установ більша, ніж мала б зумовлюватися розвитком продуктивних сил.

Головними проблемами розвитку інфраструктури в регіонах України є відсутність чіткої нормативно-правової бази для їх функціонування, психологічна невідповідність національної банківської системи до отримання послуг від аутсорсингових компаній, відсутність досвіду взаємодії між банківськими установами та компаніями, що не пов'язані між собою загальним капіталом та засновниками, недостатність спеціально підготовленого персоналу для здійснення такої діяльності тощо.

Подальше розширення спектра банківських послуг з кредитування фізичних осіб обумовлює більш широке вивчення процесу ефективного функціонування елементів інфраструктури та зменшення вартості наданих послуг з підвищенням її ефективності.

Література

1. Остап С. Управління банківськими послугами // Вісник Національного банку України. – 2002. – № 10. – С. 47–51.
2. Казаков А. Эффективность кредитной деятельности банка // Финансовые услуги. – 1997 – № 4–5. – С. 21–23.
3. Фінансові послуги України: В 6 т. – К.: Укрбланковидав, 2001. – Т.5. – 890 с.
4. Роуз Питер С. Банковский менеджмент. Предоставление финансовых услуг: Пер. с англ. – М.: Дело-ЛТД, 1995. – 350 с.
5. Проблеми формування і розвитку фінансово-кредитної системи України. – Х.: Штрих, 2002. – 274 с.
6. Справочник банкира. – М.: ЭКМОС, 1998. – 432 с.

УДК 336.226.112

Л.Г. ОЛЕЙНІКОВА
Національний університет харчових технологій

ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТА ОПОДАТКУВАННЯ ПОДАТКОМ НА ПРИБУТОК: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКА ПРАКТИКА

Метою даної статті є висвітлення та аналіз методологічних аспектів порядку формування об'єкта оподаткування податком на прибуток